

between the teacher and the students in distance learning system Moodle that increase the efficiency of the educational process are considered. These features include: posting online in remote access theoretical material in the form of charts and tables, presentation support, additional material, diagnostic tests and remote consultations.

The structure and content of the resource, control and diagnostic modules and interactive electronic teaching materials placed in the system Moodle, developed under the branch scientific and technical program «E-learning resources» are described. It is noted that the use of open education technologies, the introduction of interaction between teachers and students through information and communication networks is the most promising option for modern education. Integration of remote and full-time study will ensure students' adaptation to the conditions of modern educational environment; will allow the teacher to remotely interact with the students and to simplify the organization of individual work at all stages of learning.

Distance learning, which accompanies and complements the full-time, has benefits for all the participants of the educational process. The teacher deliberately conveys to the students the information that is necessary for their training and development at the moment. Without compromising the quality of knowledge increases the amount of transmission of educational information. Students will develop study skills, choosing a free mode. All the participants of the educational process through diagnostic tests have the ability to track learning outcomes and promptly correct knowledge.

The integration of remote and full-time training is very promising in the part of wider use of the student component, the creation of individual educational trajectories, particularly in the III stage of the general secondary education. Classroom system, as it exists, is difficult for an in-depth study of the subject, and does not provide the possibility of more serious research problems. A good option is to transfer to distance forms, including possible forms of testing, monitoring, consultation a large part of the material that do not require much intellectual effort to understand it.

Key words: *mathematics, integration and full-time distance learning, distance learning system Moodle, remote interaction, individualization, visualization, test environment, self-control and self-correction, the intensification of training.*

УДК 371. 134-057.875:81' 243

І. В. Ромащенко

Академія муніципального управління, м. Київ

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті проаналізовано умови для науково-дослідницької діяльності та формування сучасної творчої особистості фахівця (педагогічна рефлексія, організація соціального партнерства вищого навчального закладу). Досліджено питання впливу науково-дослідницької діяльності на результат освітньої діяльності. Доведено, що необхідною умовою розвитку творчої діяльності є осмислення мети науково-дослідницької діяльності науково-педагогічним колективом вищого навчального закладу, прагнення до реконструкції історико-педагогічного процесу, глибоке та свідоме пізнання його закономірностей. Визначено, що існують різні технології створення умов для творчості, але універсальним механізмом розвитку особистості є науково-дослідницька діяльність, яка сприяє розширенню світогляду студентів, стимулює пізнавальну діяльність у різних галузях знань, сприяє самореалізації, формує креативну особистість.

Ключові слова: дидактичні умови, науково-дослідницька діяльність, творчість, становлення особистості, конкурентоздатність.

Постановка проблеми. Компетентнісний підхід у системі сучасної освіти, передусім, вимагає розуміння того, що прогрес людства залежить не стільки від економічного зростання, скільки від рівня розвитку особистості, що передбачає перехід від поняття «людські ресурси» до концепції «компетентність людини». Тобто, формування творчої особистості у вищій школі, створення оптимальних дидактичних умов для розвитку творчої діяльності студентів є нагальною потребою освітнього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Питання формування особистості вивчають науковці С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огневюк та ін. Творча діяльність досліджувалась у фундаментальних працях Л. Виготського, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, Б. Теплова. Різні аспекти творчого процесу проаналізовані у працях А. Ковалева, Т. Кудрявцева, Н. Лейтеса, А. Матюшкіна, В. Пушкіна, Ю. Самаріна та інших.

Актуальні питання організації науково-дослідницької діяльності відображені в наукових роботах Н. Амеліної, В. Андрєєва, В. Гольцової, П. Підкасистого, Н. Яковлевої та ін. Вплив науково-дослідницької діяльності на якість підготовки фахівців, їх творчого потенціалу відзначають В. Бабак, В. Буряк, А. Водовоз, А. Іодко, О. Клепіков, О. Микитюк, В. Овчинніков, М. Піскунов, В. Шейко, І. Штокман та інші. Питання рефлексії проаналізовані в роботах В. Давидова, Г. Голіцина, А. Зака, І. Кона, І. Семенова, С. Степанова, Б. Ельконіна та ін.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічних напрацювань з питань впливу науково-дослідницької діяльності на формування особистості студента, визначити основні фактори формування творчої особистості та необхідні дидактичні умови.

Виклад основного матеріалу. Дидактичні умови – система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [2]. Дидактичні умови забезпечують виконання державного стандарту з освітньої діяльності [10].

Участь студентів у творчій діяльності дозволяє їм самостійно розбиратися у відносно нескладних питаннях, потім – проводити самостійні наукові дослідження під керівництвом представників кафедр. Розробка студентами наукових проблем, навіть якщо вони не є суспільно значимі, дає можливість студентам для саморозвитку, що не виключає можливості отримання нових знань. Учені досліджують різні аспекти творчості,

психологічні механізми, фактори творчого мислення, умови формування творчої особистості. Ф. Кондратенко зазначає, що творчість – «справді людська діяльність ... головна сфера справжнього людського самоствердження...» [8].

Поняття «умови» з погляду філософії визначається як відношення предмету до явищ навколишнього середовища, без яких неможливе його існування [11]. Умови – це середовище, в якому явище виникає, існує й розвивається; це обставини, що спричиняють позитивні чи негативні наслідки або результати.

На переконання вченого В. Андрєєва, дидактичні умови – це результат «... цілеспрямованого вибору, побудова та застосування складових змісту, методів (прийомів), а також організаційні форми навчання для досягнення дидактичної мети» [1]. Науковець А. Найн трактує педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту. Форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на досягнення поставлених педагогічних завдань [5].

Педагогічні умови мають забезпечувати найбільшу ефективність навчального процесу. Учені А. Найн, Ф. Ключев [5, 6] підкреслюють, що «... освітня діяльність ... має забезпечуватися цілим комплексом організаційно-педагогічних умов, які є структурними компонентами єдиної педагогічної системи, взаємопов'язані між собою» [6]. Такими умовами науковці [5, 6] вважають «концепцію запланованого результату освітнього процесу, який втілюється в освітніх стандартах...». Результат освітньої діяльності залежить від науково-методичного забезпечення навчального процесу, що передбачає: державні стандарти освіти, навчальні плани, навчальні програми з усіх нормативних і вибіркового навчальних дисциплін; програми навчальної, виробничої та інших видів практик; підручники і навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні навчально-дослідницькі завдання; контрольні роботи; текстові та електронні варіанти тестів для поточного й підсумкового контролю, методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів, виконання індивідуальних завдань, курсових і дипломних робіт тощо (рис. 1).

На наше переконання, формування конкурентоздатності майбутніх фахівців забезпечують такі фактори:

- 1) організаційні – організація освітнього процесу;
- 2) особистісні – взаємодія суб'єктів освітнього процесу.

Для забезпечення ефективності комплексу організаційно-педагогічних умов необхідно:

ЗМІСТ ОСВІТИ

СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання. **ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ОСВІТИ**

(ДСО) – це сукупність норм, що визначають зміст вищої освіти, обсяг навчального навантаження, засоби діагностики якості освіти та рівня підготовки студентів, а також нормативний термін навчання. ДСО визначає обов'язковий мінімум змісту навчальних програм, обсяг навчального навантаження студентів, вимоги до рівня підготовки випускників ВНЗ і є основою нормативних документів (навчальних планів, навчальних програм тощо). ДСО – це сукупність норм, які визначають вимоги до освітньо-кваліфікаційних (освітніх) рівнів студентів ВНЗ.

ГАЛУЗЕВІ СТАНДАРТИ

вищої освіти Міністерства освіти і науки України (ГСВО МОНУ) видаються для кожного освітнього кваліфікаційного рівня підготовки фахівців (бакалавра, спеціаліста, магістра) для кожного напрямку підготовки фахівців для кожної кваліфікації.

СТАНДАРТ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

містить складові:

- перелік спеціалізацій за спеціальностями;
- варіативні частини освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів;
- варіативні частини освітньо-професійних програм підготовки;
- варіативні частини засобів діагностики якості вищої освіти;
- навчальні плани;
- програми навчальних дисциплін

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Навчальний план – документ, який визначає перелік і обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення та кількість годин (кредитів), що відводяться на їх вивчення, графік навчального процесу, форми і методи поточного та індивідуального контролю навчальних досягнень студентів. Навчальний план відображає також обсяг часу, який відводиться на самостійну роботу студентів. У навчальному плані для кожної спеціальності визначено графік

<p>навчального процесу, яким передбачено: бюджет годин у тижнях, такі аспекти навчальної діяльності, як теоретичне навчання, екзаменаційна сесія, практика, державні іспити, виконання дипломних робіт, канікули. У навчальному плані з кожної дисципліни чітко окреслюється кількість годин, що відводяться на лекції, лабораторно-практичні та семінарські заняття, терміни виконання курсових робіт, складання заліків та іспитів</p>
<p>БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН</p> <p>Нормативний документ розробляється на основі вимог Державного стандарту підготовки фахівців зі спеціальності на весь період реалізації відповідної освітньо-професійної програми та затверджується керівником ВНЗ. На основі навчального плану розробляється робочий навчальний план на поточний навчальний рік, який затверджується ректором.</p> <p>Принципи побудови: опора на досягнення науки, облік санітарно-гігієнічних норм, предметність, забезпечення мети освітнього рівня, наступність, оптимальність розміщення навчальних предметів за роками навчання, поєднання обов'язкових і варіативних дисциплін і видів занять: <i>обов'язкове інваріантне аудиторне навантаження, обов'язкова варіативна складова, варіативна складова вільного вибору.</i></p> <p>Графік і план навчального процесу є основою для складання розкладу занять – важливого документу, яким регламентується академічна робота студентів і викладачів.</p>
<p>ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН</p> <p>є робочим документом студента, який складається на початку кожного навчального року сумісно з куратором. У навчальний план студента включаються нормативний та вибіркового компоненти</p>
<p>НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА</p> <p>основний науково-теоретичний документ, що визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної підготовки студента, її зміст, обсяг знань, умінь і навичок, якими повинен володіти фахівець, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни. Навчальні програми нормативних дисциплін належать до документів державного стандарту, розробляються і затверджуються як його складові. Навчальні програми вибіркового дисциплін розробляються на 3–5 років кафедрами вищих навчальних закладів і затверджуються вченою радою ВНЗ</p>
<p>НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА</p> <p>Підручники, книги для додаткового читання, навчальні посібники, довідники, словники, збірники задач та вправ, навчально-методичні комплекси, робочі зошити тощо</p>

Рис. 1. Складові компоненти змісту освіти

- формування соціального замовлення суспільства на підготовку майбутніх фахівців у вищій школі;
- визначення специфіки навчально-виховного процесу вищої професійної школи;
- визначення вимог до конкурентоспроможності студентів;

- системно-функціональна характеристика професійної підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців.

Формування конкурентоспроможності студентів вищих навчальних закладів можливе за таких умов:

- активізація пізнавальної та практичної діяльності на основі інтересів і здібностей студентів;
- забезпечення виконання дидактичних умов формування творчості особистості;
- використання педагогічної рефлексії як засобу формування професіоналізму студентів;
- організація соціального партнерства вищого навчального закладу.

Формування конкурентоспроможності студента – майбутнього фахівця можливе за умови активної пізнавальної та творчої діяльності, ініціативності та самоорганізованості студентів і їхньої активної співпраці з викладачем.

На основі аналізу наукових джерел [7] наведемо визначення категорії «діяльність». «Діяльність – активність людини, яка спрямована на пізнання і творче перетворення навколишнього світу... Будь-яка діяльність спрямована на досягнення певної потреби, яка і ініціює пошукову активність....» [7].

Учений В. Давидов вважає, що в основі будь-якої діяльності є праця. Він трактує поняття «діяльність» як творче перетворення людиною навколишнього середовища, і як результат – перетворення самої людини [7]. «Предмет діяльності і є її (діяльності) справжній мотив» [4].

Пізнавальна активність зумовлює вміння самонавчатися, самостійно планувати, організовувати процес пізнання, здійснювати контроль і оцінку отриманих результатів [3]. Пізнавальна активність характеризує рівень енергійності діяльності суб'єкта, інтенсивність його пізнавальної діяльності в навчальному процесі. Пізнавальна діяльність є складовою дидактичного процесу підготовки майбутнього спеціаліста, яка тісно пов'язана з умінням викладача формувати й підтримувати активність студента, його прагнення до творчої діяльності та мотивації науково-дослідницької діяльності. Вміння викладача вищої школи мобілізувати інтелектуальні, морально-вольові й фізичні сили студентів для досягнення конкретних цілей у навчальній та науковій діяльності.

Мотивація творчої науково-дослідницької діяльності студентів здійснюється за допомогою засобів активізації, до яких належать методи, засоби й форми навчання.

Важливе значення для активізації творчої та науково-дослідницької діяльності є рефлексія. «Рефлексія (від лат. *reflexio* – відображення) – форма

теоретичної діяльності людини, яка спрямована на осмислення власних здібностей, це усвідомлення практики, предметного світу, культури [9].

Рефлексивні процеси є показником свідомого ставлення особистості до процесу навчання, інструментом формування конкурентоздатного фахівця у процесі професійної підготовки.

Необхідною педагогічною умовою формування творчої діяльності особистості студента є такі складові педагогічної рефлексії: самоаналіз, самоконтроль, самооцінка професійної діяльності, аналіз результатів діяльності, пошук ефективних шляхів вирішення професійних завдань тощо.

Педагогічна рефлексія є дидактичною умовою, яка забезпечує взаємодію педагога і студента для вирішення навчальних проблем, спрямування зусиль на розвиток співробітництва, усвідомлення себе в системі пізнавальної діяльності, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і міжособистісної комунікації.

Необхідною дидактичною умовою формування науково-дослідницької діяльності студентів є організація соціального партнерства вищого навчального закладу, тобто співпраця з роботодавцями (підприємством, організацією, службою зайнятості). Залучення роботодавців до оптимізації шляхів організації професійної освіти з метою задоволення потреб ринку на основі соціального діалогу між суб'єктами щодо якісної підготовки компетентних фахівців та їх подальшого працевлаштування.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, без проаналізованих нами дидактичних умов модель формування конкурентноздатності студентів вищих навчальних закладів на основі творчої науково-дослідницької діяльності не може функціонувати ефективно. Необхідною умовою розвитку творчої діяльності є осмислення мети науково-дослідницької діяльності науково-педагогічним колективом вищого навчального закладу, прагнення до реконструкції історико-педагогічного процесу, глибоке і свідоме пізнання його закономірностей. Існують різні технології створення умов для творчості, але універсальним механізмом розвитку особистості є науково-дослідницька діяльність, яка сприяє розширенню світогляду студентів, стимулює пізнавальну діяльність у різних галузях знань, сприяє самореалізації, формує креативну особистість.

Перспективами нашого дослідження буде виявлення взаємозв'язків між науко-дослідною діяльністю та особистісно-професійним зростанням студентів через самоосвіту та підвищення якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М. : Высш. шк., 1981. – 240 с.

2. Кагальняк Г. І. Педагогічні умови активізації професійно важливих якостей учителів / Г. І. Кагальняк, О. О. Ящишин // Психологія : [збірник наук. праць]. – К., 1991. – Вип. 36. – С. 82–90.

3. Краевский В. В. Непрерывное образование и пути модернизации содержания и методов обучения в ВУЗе / В.В. Краевский // Современная высшая школа. – 1974. – № 4. – С. 25–37.

4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Полит. лит., 1975. – 304 с.

2. 5. Найн А. Я. Инновации в образовании / А. Я. Найн. – Челябинск, 1995. – 288 с.

5. Найн А. Я. Проблемы развития профессионального образования; региональный аспект / А. Я. Найн, Ф. Н. Ключев. – Челябинск : Изд-во ин-та разв. проф. обр., 1998. – 264 с.

6. Немов Р. С. Психология : в 3 кн. / Р. С. Немов. – М. : Владос, 1998. – 3 кн.

7. Панкрухин А. Образовательные услуги с точки зрения маркетолога / А. Панкрухин // Alma mater. – 1997. – № 3. – С. 15–23.

8. Рефлексия // Энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 876 с.

9. Рудницька О. П. Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... док. пед. наук : спец. : 13.00.01 – «Теорія та історія педагогіки» / О. П. Рудницька. – К., 1994. – 42 с.

10. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 6-е изд., перер. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

РЕЗЮМЕ

Ромащенко И. В. Дидактические условия развития творческой деятельности студентов гуманитарных факультетов.

В статье проанализированы условия для научно-исследовательской работы и формирования современной творческой личности (педагогическая рефлексия, организация социального партнерства высшего учебного заведения). Исследован вопрос влияния научно-исследовательской работы на результат образования. Доказано, что необходимым условием развития творческой деятельности является осмысление цели научно-исследовательской деятельности научно-педагогическим коллективом высшего учебного заведения, стремление к реконструкции историко-педагогического процесса, глубокое и сознательное познание его закономерностей. Определено, что существуют различные технологии создания условий для творчества, но универсальным механизмом развития личности является научно-исследовательская деятельность, которая способствует расширению мировоззрения студентов, стимулирует познавательную деятельность в различных областях знаний, способствует самореализации, формирует креативную личность.

Ключевые слова: дидактические условия, научно-исследовательская деятельность, творчество, формирование личности, конкурентноспособность.

SUMMARY

Romashchenko I. Didactic conditions of development of creative activity of students of humanitarian faculties.

The article deals with the issue of theoretical and methodological bases of students' competitiveness formation during their scientific research activity in higher educational establishments.

The idea of students' scientific competence is investigated. Some theoretical and methodological questions of pedagogical conditions importance for creating students' competitiveness in scientific-research activity of higher educational establishments are

investigated. The question of conditions for the development of scientific-research students' abilities is learnt. It is stressed that forming competitiveness of the future professionals is ensured by organizational and personal factors.

The conditions of scientific research problems in the development of the creative person are described in the article. The scientific research influence on the result of education is given by the author. An attempt to examine the issue of scientific research problems of higher educational establishments as the essential part of personal and professional development is proved by the author.

The current scientific situation and its problems are considered in the article.

The author concludes that without the analyzed didactic conditions the model of formation of competitiveness of students of higher educational institutions on the basis of scientific-research activity cannot function effectively. A necessary condition for the development of creative activity is the comprehension of the goal of the research activities of the scientific-pedagogical staff of higher education institutions, the desire for the reconstruction of the history of the pedagogical process, deep and conscious knowledge of its laws.

There are various technologies to create the conditions for creativity, but a universal mechanism for the development of personality is a research activity that contributes to the widening the outlook of the students, stimulates cognitive activity in various fields of knowledge, promotes self-realization, generates creative personality.

Perspectives of our research will be to identify links between research activities and personal and professional growth of students through self-education and improving the quality of education.

Key words: *pedagogical conditions, scientific research activity, self-education, creativity, personal development, students' competitiveness, higher educational establishments.*